

u Mussoliniho, ktorý v tom videl možný politický kapitál. Stavba autostrád v medzivojnovom Taliansku sa však ukázala ako vysoko rizikový, predražený projekt, bez dostatočného dopytu motoristov a ako predčasne zrealizovaná vízia. Žiadna autostráda nebola nikdy tak ziskovou, ako sa počítalo, a nakoniec sa aj Puricelliho stavebné impérium dostalo do dlhových a nútenej správy. V tomto svetle sa aj predvojnové a vojnové nemecké diaľnice ukazujú len ako politické rozhodnutie nepodložené reálnou potrebou. Napríklad Veľká Británia, krajina s najrozvinutejším automobilizmom v Európe v medzivojnovom období, si bez autostrád vystačila až do konca 50. rokov 20. storočia.

Publikácia je výrazným príspevkom historickej vedy k výskumu cestnej infraštruktúry v prednacistickom období. Môžem ju odporučiť nielen odborníkom z oblasti dejín vedy a techniky, ale aj širšej spoločnosti zaujímajúcej sa o históriu medzivojnových totalitných režimov a fašizmu.

Michal Ďurčo

DRÁBIK, Jakub. FAŠISTA. *PŘÍBĚH SIRA OSWALDA MOSLEYHO*. Praha: Academia, 2017, 504 s. ISBN 9788020026798.

Jakub Drábik patrí k mladšej a mimoriadne progresívnej generácii slovenských historikov. Vyštudoval históriu a v roku 2014 získal na ÚSD FF UK v Prahe titul Ph.D. Vo svojom výskume sa zaoberá komparatívnymi štúdiami fašizmu (predovšetkým britského a českého) a dejinami normalizácie. V zahraničí absolvoval niekoľko študijných a výskumných pobytov (Sheffield University, Uniwersytet Wrocławski, University of Hong Kong Library atď.), v akademickom roku 2012/2013 pôsobil na Oxford Brookes University ako Visiting Research Scholar. Momentálne pôsobí na Historickom ústave Slovenskej akadémie vied a ako externý vyučujúci na Masarykovej univerzite v Brne. Je autorom monografií *Mýtus o znovuzrození* (2014), ktorá vychádza z autorovej dizertačnej práce a jeho najnovšou publikáciou je recenzovaná monografia s názvom *Fašista* (2017). Jakub Drábik je činný nielen na vedeckom a akademickom fóre, ale aktívne sa podieľa na popularizácii historickej vedy, keďže pracuje ako zástupca šéfredaktora v rámci projektu HistoryWeb.sk (na svojom konte má viac ako desiatku článkov)¹ a rovnako vystupuje v rámci odborných diskusií v televízii a rozhlase.

Prvá kapitola nesie neortodoxný názov FRACEK, autor v nej začína svoje rozprávanie narodením Oswalda Ernalda Mosleyho a pokračuje rodovou históriou, ktorá je pomerne bohatá. Pre mňa ako čitateľa je zaujímavý opis vzťahu matky a syna, ako autor píše: Nazývala ho „mužo-deckom (*man-child*)“. Autor z jeho detstva a vzťahu s matkou poukazuje ako bol jeho ďalší život týmto vzťahom determinovaný: „*V dospelosti Mosley skutočne hľadal ženy, ktoré ho nemohli v jeho dominantnom postavení vo vzťahu ohroziť; ženy, ktoré boli nenárodné, v niektorých prípadoch až infantilné a nijako zvlášť intelekt-*

1 Pozri bližšie: HistoryWeb.sk, Budúcnosť pre minulosť. ISSN 1338-8789. Dostupné na internete: <<http://historyweb.dennikn.sk/hladanie/dr%25C3%25A1bik> [cit. 2017-09-01].

tuálne nevyvíkajúce. “Nadväzujúci text sa venuje jeho detstvu (ovplyvneného výrazne krutým a zvláštnym rodinným prostredím) a štúdiu (napr. slávna Winchester College). Oswald Mosley vynikal i v športe, spočiatku to bol box, avšak po zásahu riaditeľa presedlal na šerm: „*V pätnástich rokoch, v roku 1912, už dokázal vyhrať školské majstrovstvá a svoju alma mater išiel reprezentovať na celonárodnú súťaž. Turnaj, ktorý o niekoľko rokov skôr vyhral aj Winston Churchill, Mosley 14. marca 1912 úplne ovládol.*“ Školské prostredie, šport či iné intelektuálne aktivity ho však nezaujali dostatočne a prednosť dostávali poľovačky, neskôr – spoločnosť „veselých dievčat“, dobrý alkohol a pouličné bitky. Jeho agresívne sklony sa prejavili už v r. 1914 pri relatívne nevinnej a banálnej udalosti, keď mu istý mladík mal zabezpečiť koňa na turnaj v póle (i jeho tímu), ten ho však poslal na iné miesto. Mosley ho za trest zmlátil jazdeckým bičíkom na nepoznanie...

Druhá kapitola s názvom LETEC smeruje pozornosť čitateľa k 1. svetovej vojne. Mosley ako väčšina mladých mužov svojej doby bažil po boji a bolo pre neho veľkým sklamaním, keď jeho jednotka musela čakať a jediné čomu sa venovala bol rutinný výcvik. Rýchlo cestou na front bolo Royal Flying Corps, RFC, ktoré sa vďaka *Daily Mail* stalo hlbokým a podľa slov autora: „*Bolo stelesnením modernity a futurizmu a pre mnohých symbolom veľkého víťazstva ľudstva a pokorenie základného prírodného fenoménu – gravitácie.*“ Autor spája leteckú minulosť Mosleyho, na ktorú bol patrične hrdý, s nastupujúcim fašizmom (letectvom boli fascinovaní i Mussolini a Hitler). Letecký život O. Mosleyho autor popisuje veľmi zaujímavým a občas i vtípnym spôsobom, ktorý však nijako nedeheronestuje vedeckosť práce, ale čitateľa zaujme. Autor demýtizuje image, aký Mosley o sebe po vojne šíril, keď na základe archívnych prameňov uvádza, že v RFC vo Francúzsku pôsobil iba 75 dní a celkovo sa bojov v 1. svetovej vojny zúčastnil len marginálne, na čo poukazujú i slová jeho syna, ktorý si spomínal, že Mosley o zákopoch hovoril veľmi málo. V tomto bode je nutné si všimnúť aktuálnosť jeho chovania, keď politik v ošiali populizmu je schopný využiť každý pozitívny fakt a prezentovať ho inak, ako sa stal. Dňa 8. júla 1918 bol Mosley označený za „trvale neschopného“. Dvanásť dní neskôr, 20. júla 1918 mu jeho priateľ Harold Nicolson zaistil miesto na ministerstve zahraničných vecí, kde mal pracovať ako vojenský poradca. Práve toto pôsobenie mu do istej miery otvorilo dvere do politiky (od Unionistov i Liberálov). Vybral si konzervatívnu stranu a uveril vo vlastné predurčenie.

Tretia kapitola prináša pohľad na počiatky Mosleyho politickej kariéry, ktorá je spojená s konzervatívnou stranou, pričom si všíma, ako sa z Mosleyho postupne stávala „vychádzajúca hviezda“ britskej politiky. Dôležitým faktorom, ktorý mu pomáhal prepracovať sa na politické svetlo sveta, bol rečnícky tréning. Okrem politickej kariéry zaujíma táto éra pre O. Mosleyho dôležité miesto, keďže sa stretol s budúcou manželkou Cynthiou Curzonovou, alebo ako ju nazývali Cimmie, dcérou lorda Curzona. Bola vysoká, s výraznými rysmi a ohromne šarmantná. Ich svadba sa odohrala v r. 1920, pričom to bola veľká spoločenská udalosť – prítomný bol kráľ Juraj V. spolu s kráľovnou Mary i belgický kráľovský pár, ktorý sa do Británie dopravil lietadlom, špeciálne pripraveným pre túto príležitosť. Pre historika je celkom podnetný a zaujímavý Mosleyho pohľad na (ne)fungovanie Spoločnosti národov (SN) – po tom, čo francúzske jednotky 23. 1. 1923 vstúpili do nemeckého Porúria a začali ho okupovať, Mosley začal otvorene hovoriť

o zlyhaní Spoločnosti národov, rovnako ako keď koncom augusta 1923 talianska armáda napadla a okupovala ostrov Korfu. Mosley okamžite žiadal naplnenie 16. článku paktu Spoločnosti národov a zavedenie ekonomických sankcií.

V podstate tu ukázal istú politickú prezieravosť, keďže ako nám história ukázala, nečinnosť SN viedla postupne k jej degradácii (incident v Mukdene, talianska agresia v Etiópii, španielska občianska vojna atď.).² Mosley mal v parlamente vášnivý príhovor, v ktorom kritizoval vládu a Mussoliniho nazval „*opitým vodičom, ktorý zvíťazil nie svojou vôľou alebo schopnosťami, ale vďaka tomu, že mu všetci triezvi vodiči odbočili z cesty*“. Dňa 27. marca 1924 Mosley oficiálne vstúpil do Independent Labour Party (ILP, Nezávislá strana práce) a vyslúžil si pomenovanie politického odpadlíka. Mosley však bol nesmierne ambiciózný a vo voľbách r. 1924 si predsavzal, že bude kandidovať v Birminghame (časť Ladywood), pričom dôvodom bol silný protikandidát Neville Chamberlain. Birmingham bol „baštou“ rodiny Chamberlainovcov a konzervatívci tam spravidla vyhrávali. Voľby však nečakane ovplyvnila udalosť – bulvárny *Daily Mail* publikoval tzv. Zinovjevov list, direktívu Komunistickej internacionály sídliacej v Moskve pre Komunistickú stranu Veľkej Británie (Communist Party of Great Britain, CPGB). Šéf Internacionály Grigorij Zinoviev v nej údajne tvrdil, že uznanie ZSSR de iure urýchli radikalizáciu robotníckej triedy v Británii a vyzýval ku zvýšenej komunistickej agitácii v Británii. Víťazom sa stal Stanley Baldwin so ziskom 412 kresiel. Faktom však zostáva, že podľa posledného a definitívneho sčítania získal Chamberlain 13 374 hlasov, zatiaľ čo Mosley 13 297 – rozdiel tak bol 77 hlasov v prospech Chamberlaina.

Autor v nasledujúcich pasážach poukázal na Mosleyho ekonomické teórie a myšlienky, pričom ich zasadil do celkového hospodárskeho vývoja vo veľkej Británii, čím ukázal širokú rozhladenosť v problematike (napr. Churchillov Návrat k zlatému štandardu viedol k deflácií a markantnému zvýšeniu nezamestnanosti, z čoho vyplynula jedna z najväčších finančných kríz v britskej histórii a priamo aj generálny štrajk v roku 1926). Dňa 7. augusta 1925 publikoval sir Oswald pamflet *Revolúcia z rozumu* a v tomto období sa u Mosleyho postupne začali prejavovať ďalšie náznaky jeho neskoršieho fašizmu a dokonca aj antisemitizmu.

Zaujímavým pre ďalší vývoj Mosleyho politického myslenia bola návšteva USA, konkrétne Fordových tovární, kde si všimol silný Fordov antisemitizmus. Ako píše autor, aj A. Hitler bol jeho veľkým obdivovateľom. Roku 1938 sa zasadil o to, aby Ford získal Zásluhový rád Nemeckého orla, vysoké nacistické vyznamenanie. Stretol sa aj s Rooseveltom na jeho rybárskej lodi a po neštandardných praktikách lovu (odporúčam prečítať si na strane 134) nadviazali veľké vzájomné sympatie (Mosley zároveň tvrdil, že F. Roosevelt bol mužom, ktorému chýbala mentálne kapacita na to, aby sa mohol stať prezidentom Spojených štátov amerických). V tomto bode je potrebné napísať, že publikácia má pasáže, ktoré sa venujú pomerne detailne politickým udalostiam (i marginálnym) a striedajú ich skutočne humorné state o živote Mosleyho, čo do istej miery poukazuje na jeho charakter (napr. „*Olga Lynnová, manželka konzervatívneho poslanca a novinára sira Roberta Lynna, dostala hysterický záchvat na toalete, keď našla v krabici na toaletný papier živého hada*“).

2 HENING, Ruth. *The League of Nations*. Haus Publishing, 2010, 224 s.

Piata kapitola – REBEL. Vystihuje práve toto slovo charakter Oswalda Mosleyho? Uvidíme... Roku 1928 zasiahla Mosleyho rodinná tragédia, keď mu na cirhózu zomrel otec. To však nebolo zrejme až tak podstatné, ale jeho zosnulý otec ho vyškrtol zo závetu. Navzdory tomu Mosley zdedil rodinné statky ohromnej hodnoty, stal sa z neho sir Oswald Mosley, keďže bol prvorodeným synom. Mosleyho politická kariéra pokračovala ďalej. Dňa 10. mája 1929, po piatich rokoch vlády, vyhlásil premiér Stanley Baldwin rozpustenie parlamentu a nové voľby. Mosley získal v Smethwicku 54,8 % hlasov, celkovo 19 550, a teda pohodlnú väčšinu s náskokom 7340 hlasov. Napriek ambíciám i predpokladom mu povolebné obdobie prinieslo „iba“ druhoradú pozíciu v podobe kancelára Lancasterského vojvodstva (Chancellor of the Duchy of Lancaster). Dňa 24. októbra 1929 došlo ku krachu na newyorskej burze a následné obdobie prinieslo fenomén veľkej hospodárskej krízy. Situáciu sa snažil okrem popredných ekonómov a politikov riešiť i Mosley, avšak ako tradične bez úspechu. Odchod od labouristov bol neodvratný. Dňa 23. januára 1930 poslal Mosley premiérovi svoje memorandum, ktoré je dnes známe ako „Mosleyho memorandum“ (videl ho aj M. Keynes/známy britský ekonóm/). Išlo o jeho posledný návrh, na ktorého prijatí alebo neprijatí závisel aj Mosleyho osud v strane. Ako sa dalo očakávať, 20. mája 1930 odovzdal Mosley premiérovi list s rezignáciou na post kancelára Lancasterského vojvodstva. No práve v tomto období má Mosley silnú podporu ľudu i intelektuálnej elity. Ako píše J. Drábik, práve prelom 20. a 30. rokov je i obdobím úspechu nacistov v Nemecku a O. Mosley je prirovnávaný k Adolfovi Hitlerovi. Kapitulu uzatvára Mosleyho myšlienka na definitívny odchod od labouristov a založenie vlastnej strany.

Nasledujúca šiesta kapitola vo svojom úvode čitateľovi priblíži vznik Mosleyho Novej strany (*New Party*). Prvý väčší míting tejto strany sa konal 5. mája 1931. Pár dní na to bol Mosley (predtým ako by odišiel sám) z labouristickej strany vylúčený za „hrubú nelojálnosť“. Vtipne písala o Mosleyovi aj ľavicová sociologička, ekonómka a historička Beatrice Webbová, podľa ktorej „.../Mosley/ už zostavil aj vládu. Politikou *New Party* bol vládny kabinet piatich ľudí. Tých päť ľudí mali byť: 1) sir Oswald Mosley; 2) bývalý kancelár Lancasterského vojvodstva; 3) súdruh Mosley; 4) Tom Mosley a 5) člen parlamentu za Smethwick“. Problematické a rozporuplné bolo smerovanie novej Mosleyho strany. Z rôznych názorov najviac zaujal postoj komunistickej strany Veľkej Británie, ktorá ju považovala jednoznačne za fašistickú. V danom kontexte do tohto zapadá i zriadenie Mosleyho osobnej ochranky tzv. Biff Boys (Bitkári). Mosley sa zdal byť čím ďalej viac zaujatý fašizmom a ekonomickou koncepciou korporativizmu. Hlavnou propagandistickou zbraňou *New Party* boli verejné zhromaždenia, ani tu však Mosley nebol zásadne úspešný. Na zhromaždení v r. 1931 v Birminghame za účasti 15 000 zúčastnených sa jeho oponentom podarilo prerezať káble a strhla sa veľká mela, ktorú ukľudnila až policajná eskorta. Deň na to, 19. októbra, mal vystúpiť pred 10 000 ľuďmi v Glasgowe, dav ho ale takmer ukameňoval. Voľby sa konali v utorok 27. októbra 1931 a skončili suverénnym víťazstvom Národnej vlády sformovanej len pred dvoma mesiacmi. Konzervatívci získali ohromujúcich 470 kresiel. Voľby skončili pre *New Party* katastrofou. Nikto z jej kandidátov nebol zvolený. Získala 36 377 hlasov, čo bol slabučký výsledok aj v porovnaní s komunistickou stranou, ktorá dosiahla na 74 824 hlasov. Neúspech jeho strany vo voľbách bol jedným z faktorov prechodu k fašistické-

mu politickému razeniu. Dňa 30. decembra 1931 sa Mosley so skupinou nasledovníkov vydal do Talianska študovať fašizmus v praxi Dňa 7. januára 1932 ho prijal Mussolini v Palazzo Venezia v Ríme. Autor hodnotí s odstupom času Mosleyho rozhodnutie ísť touto cestou za jedno z najkatastrofickejších politických rozhodnutí, ktoré urobil. Počas celej prvej polovice roka 1932 mal možnosť rozmyslieť si to a vypočúť si neustále výzvy Winstona Churchilla a Davida Lloyda George, aby sa k nim pridal a vytvoril opozíciu voči Národnej vláde. Jeho charakterové vlastnosti mu ale nedovolili, aby niekoho nasledoval, hoci išlo o tak významné a silné osobnosti. Mosley v roku 1932 definitívne rozpustil New party a začal Mussoliniho do istej miery kopírovať aj v prejave (v druhej polovici tridsiatych rokov Mosley čoraz častejšie napodobňoval Hitlera). Autor správne hodnotí Mosleyho konanie ako málo prezieravé – aj keď bolo možné frustrovanému Taliansku a zdecimovanej Weimarskej republike vtláčiť fašistickú pečať, Británia sa nachádzala v diametrálne odlišnej situácii.

Kapitola sedem FAŠISTA – Mosley a jeho 32 spolupracovníkov definitívne opustili dovtedajšie smerovanie a 1. 10. 1932 založili Britskú úniu fašistov (British Union of Fascists; BUF), čo bolo sprevádzané vyvesením fašistickej vlajky z budovy. Hlavným myšlienkovým zdrojom a inšpiráciou britských fašistov združených v Mosleyho novom hnutí sa stala jeho kniha *Väčšia Británia*. V nasledujúcich pasážach historik poukázal na Mosleyho program zakotvený v spomenutej publikácii – časť z neho nepredstavovala v britskom prostredí nové idee, no niektoré prinášali radikálne zmeny (napr. korporátny systém). Spoločným menovateľom však bol ich utopický charakter. V apríli 1933 začala vydávať svoje oficiálne noviny *The Blackshirt*, s podtitulom *Británia predovšetkým (Britain First)*. Tu je potrebné naznačiť, že v súčasnosti je podobná rétorika používaná v rôznych kontextoch – *America first*,³ *Britain First*,⁴ *Europe first!*⁵ atď. Ekonomická reforma Británie bola však, ako autor píše, iba parciálnou časťou. V Mosleyho ideológii BUF bola prítomná i oveľa silnejšia filozofická, iracionálna zložka. Drábik analyzuje podstatu fašizmu v kontexte ideológie BUF a prichádza k záveru,⁶ že myšlienkové svety

-
- 3 Americký prezident D. Trump charakterizoval svoju zahraničnú politiku termínom *America First*: “*My foreign policy will always put the interests of the American people, and American security, above all else. That will be the foundation of every decision that I will make. America First will be the major and overriding theme of my administration.*” “*My foreign policy will always put the interests of the American people, and American security, above all else. That will be the foundation of every decision that I will make. America First will be the major and overriding theme of my administration.*” DUNN, Susan. Trump’s ‘America First’ has ugly echoes from U.S. history. CNN, April 28, 2016. Dostupné na internete: <http://edition.cnn.com/2016/04/27/opinions/trump-america-first-ugly-echoes-dunn/index.html> [cit. 2017-09-01].
 - 4 Ide o britská ultranacionalistickú stranu. Dostupné na internete: <http://www.britainfirst.net/> [cit. 2017-09-01].
 - 5 Radikálne talianske hnutie *Radicali Italiani*. Dostupné na internete: <http://www.radicali.it/campagne/europa/> [cit. 2017-09-01].
 - 6 Drábik danú problematiku podrobne spracoval vo svojich predošlých prácach ako napr. DRÁBIK, Jakub. K problematike definície pojmu fašizmus „nového konsenzu“ a vývoja v bádani o fašizme. In *Historický časopis*, 2014, roč. 62, č. 4, s. 695-718. ISSN 0018-2575.

„nietzscheizmu“, césarizmu, kresťanstva a ideu G. B. Shawa tzv. heroického vitalizmu spája v jediný politický systém, ktorý dokáže vytvoriť novú civilizáciu. Mosley, hoci to neskôr popieral, nebol na talianskych fašistov, resp. Mussoliniho napojený iba osobnými kontaktmi či myšlienkovu, ale i finančne. Na jar 1933 dostal prvý kufrík plný peňazí rôznych európskych mien v hodnote 5000 libier (dnes v prepočte približne 170 000 libier). Podľa všetkého Mussolini posielal BUF ročne sumy až do výšky 60 000 libier (dnes 2 milióny libier). Po vyjadrení podpory zo strany významnej osobnosti lorda Rotheramera sa hnutie začalo prudko aktivizovať a v januári 1934 Mosley usporiadal do tej doby najväčšie zhromaždenie BUF, keď po úspechu v Manchestri hovoril v Birminghame pred viac ako 100 000 poslucháčmi. Mohlo by sa zdať, že britská spoločnosť vítala Mosleyho myšlienky, ale v globálnom merítku mala BUF množstvo odporcov (ako i samotná fašistická doktrína) – hlavne priamo na uliciach...

Kapitola s názvom NÁSILNÍK prináša pohľad na vrchol politickej činnosti BUF. Autor poukázal na zásadnú udalosť a tou bolo násilné stretnutie Mosleyho prívržencov s ľavicovými odporcami v hale Olympia (7. júna 1934). Mosley nestihol dokončiť prvú vetu a jeho protivníci začali skandovať heslá „*Fašizmus je smrť. Preč s Mosleyom!*“. Následný zákrok na Mosleyho príkaz bol mimoriadne bezohľadný. Ako píše autor – BUF vyhrala bitku, prehrala ale vojnu – a to vojnu propagandistickú. Zhromaždenie v Olympii zanechalo v neutrálnych pozorovateľoch, vrátane desiatok prítomných novinárov, trpký pocit a zdesenie z brutálneho násillia fašistov. Britská únia fašistov získala nálepku násilníckej a brutálnej organizácie. Nielen že propagandisticky akcia v Olympii BUF položila, prestal ju podporovať lord Rothermere a jej členská základňa sa drasticky znížila. Média začali Mosleyho tvrdo bojkotovať (až do r. 1968). K úpadku BUF prispeli i postupné zlepšovanie stavu britského hospodárstva a udalosť v Nemecku nazvaná Noc dlhých nožov,⁷ ktorá v britskej spoločnosti spôsobila porovnávanie s BUF.

ANTISEMITA, takto znie názov deviatej kapitoly. Existuje viacero pohľadov na Mosleyho antisemitizmus, resp. na jednoduchú otázku, či ním bol, alebo nie... (sám to popieral). Autor sa pokúsil o vlastný výklad a nepreberá len názory historikov. Jedno z prvých veľkých zhromaždení, kde Mosley otvorene hovoril o Židoch, sa konalo 29. septembra 1934 (pomerne neskoro vzhľadom na jeho politickú činnosť) v Belle Vue v Manchestri. V prejave rozdelil Židov na malých a veľkých, pričom obe skupiny mali podľa neho na britskú spoločnosť zhubný vplyv. Prijatie antisemitizmu zo strany BUF malo pre hnutie prelomový význam – bol to koniec akejkolvek snahy udržať si image seriózneho hnutia a taktiež dochádza k prechodu od talianskeho fašizmu k nemeckému modelu národného socializmu (nacizmu). S tým súvisí aj zmena názvu a prechod od „fascis“ k „blesku v kruhu“ ako symbolu hnutia. Podľa Mosleyho boli Nemci „pokrvnými bratmi“ Angličanov, a mali teda spolu bojovať proti „židovskému nebezpečenstvu“. Tu sa natíska otázka, do akej miery bol o tom Mosley skutočne vnútorne presvedčený, alebo to bola iba propagandistická póza. Príklon k nemeckému modelu sa ukázal i v „Deň impéria“, 24. mája 1936, ktorý Mosley využil na predstavenie novej uniformy hnutia. Nápadne pripomínala uniformu SS. Jednou z bášt v skúmanom období sa stal londýnsky

7 Pozri napríklad: CÍLEK, Roman. *Noc dlhých noží: osudový zlom v hitlerovské ére*. Praha: Pražská vydavateľská spoločnosť, 2013. 110 s. ISBN 9788074253898.

East End, kde sa odohrala aj pamätná udalosť známa ako „bitka o Cable Street“. 100 000 protifašistických demonštrantov bolo odhodlaných zastaviť Mosleyho za každú cenu. Výsledkom bolo celkom 73 zranených policajtov a 43 civilistov skončilo so zraneniami v nemocniciach, 77 z 85 zatknutých bolo 79 antifasistov. Autor poukazuje na veľký symbolický význam udalosti,⁸ no veľmi trpezlivo hodnotí i fakt, že to nebol úplný koniec fašizmu v Británii. Tento proces bol podstatne zložitejší, i keď občianska aktivita bola nesporná. Nebola to však len aktivita antifasistov v uliciach, ale i zákonné kroky, ktoré Británia voči šíreniu antisemitizmu a násilia učinila. *The Public Order Act* nadobudol účinnosť 1. januára 1937. Zakazoval nosenie uniforiem vyjadrujúcich politickú príslušnosť na verejných miestach, držanie akýchkoľvek útočných zbraní na verejných zhromaždeniach, obmedzoval možnosť urážlivých prejavov alebo agresívneho správania, zakazoval vytvorenie a fungovanie polovojských organizácií. Pravdou ostáva, že zákon bol primárne namierený proti BUF a jej aktivitám skôr ako proti fašizmu všeobecne. Zároveň čiastočne obmedzil agresivitu antisemitskej kampane BUF, avšak ako autor poukazuje (na základe najnovších výskumov), o niečo sa image BUF zlepšil. Znamenalo to návrat k politicky konvenčnejšiemu štýlu, čím sa pre bežných Britov stala akceptovateľnejšou stranou.

Desiata kapitola – MIEROTVORCA. Sebaklam Oswalda Mosleyho a jeho prisluhovačov spôsobil, že si neuvedomoval postupný úpadok hnutia, čo sa ukazovalo v neuspokojivých volebných výsledkoch – dokonca nebol schopný realitu prijať a sám v reakcii na voľby (do Rady grófstva Londýn, 1937) písal o veľkom triumfe BUF. Mosleyho aktivity dostali okrem volebného neúspechu i ďalšiu stopku a tou bolo zastavené „pomocné“ zo strany Benita Mussoliniho (nasledovali drastické opatrenia v strane – počet zamestnancov mal klesnúť zo 129 na 57, administratíva bola sústredená výhradne v Londýne). Autor v nasledujúcich pasážach opísal problematické postavenie BUF nielen v kontexte chýbajúcich financií, ale i jeho ignorovanie zo strany médií, čo chcel vyriešiť projektom vlastného rádia. Objavili sa i problémy pri reálnom fungovaní strany – pre Mosleyho bolo extrémne ťažké prenajať si halu alebo akýkoľvek iný dostatočne veľký vnútorný priestor. Nikto z majiteľov s ním nechcel mať nič spoločné. Rok 1938 bol pre BUF kritický, keďže nedostatok financií ho zastihol v plnej miere – došlo k zredukovaniu týždenníka *Blackshirt* na mesačník. Propaganda sa obmedzila na predaj tlačovín a agitáciu jednotlivých členov v zamestnaní alebo v mieste bydliska. Pohľad na Mosleyho ako ho označuje názov 10. kapitoly prichádza po anšluse Rakúska, keď bol Mosley výrazne proti novej vojne s Nemeckom (heslo: *Stop the War*). Samozrejme, jeho dôvody sa líšili od oficiálnej britskej politickej línie. Heslá kampane BUF ako „Briti bojujú len za Britániu“ alebo „Mosley a mier“ korešpondovali s verejnou mienkou jednoznačne naladenou proti akejkoľvek intervencii v európskych záležitostiach. Obdobný názor prezentovala BUF aj po Mníchovskej dohode. Roku 1938 sa vďaka mierovej kampani počet

8 Antifašistické pochody, resp. zhromaždenia zabraňujúce pochodom fašistov sa odohrávajú v Londýne i dnes napr. pochod *Unite Against Fascism* (UAF) v lete 2017. COLLIER, Hatty. Police clampdown on far-right and anti-fascist marches in central London to stop 'serious public disorder'. Evening Standard, Saturday 24 June 2017. Dostupné na internete: <https://www.standard.co.uk/news/crime/police-clampdown-on-farright-and-antifascist-marches-in-central-london-to-stop-serious-public-a3572311.html> [cit. 2017-09-01].

členov BUF zvýšil (v decembri 1938 malo hnutie 16 500 členov). Tradičným problémom bolo, že všetci neboli aktívni. Podľa policajnej správy zaplatilo v decembri členské poplatky len 6600 členov, z toho 3600 bolo registrovaných v Londýne. Mierová kampaň priniesla BUF znovu oživenie a nárast členstva, na strane druhej to bola „labutia pieseň“ britského fašizmu. Mosley stále veril v úspešnú budúcnosť BUF, avšak druhá svetová vojna všetko zmenila, a to nielen v ohľade jeho pozície, ale i celosvetového diania.

Jedenásta kapitola nesie názov VĚZENĚ. Hrozbu moŕnej kolaborácie s nacistickým Nemeckom v širšom merítke zhmotnila situácia v Nórsku, kde sa V. Quisling vyhlásil premiérom a vyzval k zastaveniu odporu voči nemeckým vojakom. V Británii tak poslanci pochopili, že internácia potencionálnej „piatej kolóny“ je nevyhnutná. Nástupom Winstona Churchilla do úradu premiéra 10. mája činnosť MI5 (the British Military Intelligence Section) výrazne prítvrdila. Už 11. mája, deň po nemeckej invázii do Holandska, odporučila okamžité zatknutie približne 500 členov BUF. Takzvaná aféra Tylera Kenta bola poslednou povestnou kvapkou pre britskú vládu, ktorá jednoznačne rozhodla o internácii veľkého počtu fašistov a pronacistických sympatizantov. Pre vodcu BUF, sira Oswalda Mosleyho, si polícia prišla vo štvrtok 23. mája 1940. Jeho zatknutie zrejme nebolo iba účelovým, ale i pragmatickým aktom, keďže podľa spomienok fúh-rerovo pobočníka Hitler vnímal Mosleyho (po istú dobu) ako možného premiéra. Na strane druhej Mosley podľa všetkého nebol zradcom typu Quisling. nič v jeho predchádzajúcom správaní nenasadčovalo tomu, že by bol ochotný podvoliť sa Hitlerovom tlaku a hrať úlohu bábkv v jeho rukách. V podstate už šlo len o formalitu, ale 10. júla 1940 bola BUF definitívne zakázaná a vyhlásená za ilegálnu organizáciu. Centrála BUF bola zatvorená a všetky jej aktivity pozastavené. Zaujímavým faktom bolo, že i po uväznení Mosleyho Hitler na neho nezabudol – začiatkom roka 1942 povedal M. Bormanovi, že ak Churchill padne, stále sú v zálohe muži ako Mosley. I keď boli sirovi Oswaldovi vo väzení zabezpečené relatívne dobré podmienky (akýsi väzenský byt zdieľal spoločne s manželkou) jeho zdravotný stav sa výrazne zhoršoval. Bola to i neľahká situácia pre premiéra, ktorý sa obával, že Mosleyho smrť by ho povýšila na mučeníka. Nakoniec bol Mosley s manželkou z väzenia prepustený v pondelok 20. novembra 1943. Po pobyte vo väzení Mosley nabral silu a čiastočne sa zotavil a postupne začal kontaktovať svojich bývalých spolupracovníkov. V deň, keď skončila druhá svetová vojna, povedal manželke Diane: „*fašizmus je mŕtvy. teraz musíme vybudovať Európu*“.

Dvanásta kapitola je nazvaná EURÓPAN a nadväzuje na Mosleyho citát, ktorým autor uzavrel jeho vojnové osudy v kapitole jedenástej. Keď sa 16. novembra 1945 prekvapivo objavil na schôdzke asi 800 bývalých fašistov, spôsobilo to ohromenie. Všetko bolo vopred pripravené: Mosley vošiel dnu zadným únikovým východom a grandiózne vystúpil na pódium. Podľa komunistických *The Daily Worker*, ktoré o udalosti písali, fašisti potom, čo si uvedomili, kto vošiel, „*zdvihli pravice, aby mu ukázali fašistický pozdrav. Asi päť minút nebolo počuť nič iného než skandovanie M-O-S-L-E-Y, MOSLEY*“. Mosley však už bol mimoriadne opatrný vo svojich aktivitách. Dňa 1. októbra 1947 konečne vyšla jeho dlho očakávaná kniha *The Alternative*. Paradoxné je, že Mosley bol v myšlienkach ešte „fašistickejší“ ako predtým. Základná téza jeho práce bola idea jednotného európskeho národa (*Europe-aa-Nation*) a ďalším centrálnym bodom práce utopická vízia „Euro-Afriky“. Autor považuje jeho názory za obskurné a utopické avšak Mosley nebol až tak ďaleko od pravdy, čo sa týka správy Afriky (nie už postoja k jej

obyvateľom).⁹ Mosleyho nová koncepcia vychádzala rovnako z nekompromisného rasizmu. V kontexte našich dejín sa v práci vyskytlo zaujímavé prepojenie – pri ceste do Južnej Ameriky v r. 1950 sa Mosley pravdepodobne stretol aj s F. Ďurčanským, bývalým ministrom zahraničných vecí Slovenského štátu. Napriek všetkým snahám bolo jasné, že v Británii je Mosley politicky mŕtvý, jeho hnutie zomiera (The Union Movement, zal. 1948), vláda neustále sleduje jeho kroky a snaží sa mu uškodiť, ako to len ide. Mosleyovci sa preto rozhodli Britániu definitívne opustiť.

VYVRHEL – do istej miery príznačný názov pre záverečnú kapitolu monografie mapujúcej život a aktivity O. Mosleyho. Mosleyovci si v Írsku, neďaleko Galway, kúpili Clonfert Palace, niekdajšie sídlo anglikánskych biskupov, ktoré zrenovovali. Okrem vily v Írsku si Mosley kúpil aj rezidenciu v Orsay, exkluzívnom predmestí Paríža, ktoré potreboval predovšetkým k svojim aktivitám v Európe. Mosleyho nové hnutie sa začalo vytvárať okolo časopisu *Národ Európa* (*Nation Europa*), ktorého prvé číslo vyšlo v januári 1951. Medzi prispievateľmi bolo veľa bývalých členov NSDAP a SS, ale aj švédsky priemyselník Carl Carlberg, britský vojnový stratég Basil Liddell Hart či Oswald Pirow. Z bývalých členov BUF prispievali článkami okrem Mosleyho takisto Raven Thomson alebo generálmajor Fuller. V r. 1953 postihla Mosleyovcov katastrofa. V ich dome v Írsku začalo horieť a podarilo sa zachrániť len zadné krídlo. Mosley stratil obrovské množstvo dokumentov k BUF a UM (predovšetkým preto sú údaje o počtoch členov len približné). Na istú dobu sa stiahol z politického života – v rokoch 1954 a 1955 nebol politicky aktívny a užíval si pohodlný život vo Francúzsku. Často s Dianou cestovali aj do Južnej Afriky. Roku 1956 sa mu podarilo znova rečniť na britskej pôde v Kensingtone a Manchestri, avšak zaujímavejšie veci sa diali v jeho osobnom živote, keď mal aféru s osemnásťročnou Jeannie Campbellovou (on mal 60). Mosley sa rozhodol znovu kandidovať v najbližších britských parlamentných voľbách v októbri 1959. Rozhodol sa pre londýnsky volebný obvod North Kensington – kampaň zaostril na oblasť prisťahovalectva. Mosley dokázal presvedčiť len 2 821 oprávnených voličov z 34 912. Víťazný labourista zaznamenal 14 925 hlasov (43 %), druhý konzervatívce 14 048 (40,5 %). Mosleyho predstihol aj kandidát liberálov (židovského pôvodu) s 9 %. Otrasený sa vrátil do Francúzska, avšak ani tento výsledok ho neodradil od ďalších pokusov. Roku 1966 začal svoju poslednú politickú kampaň: kampaň za rehabilitáciu svojej reputácie v očiach verejnosti i britského establishmentu. V novembri 1967 sa prvýkrát objavil v televíznej diskusii, a to v relácii *Frost Programme*. V októbri 1968 vyšla jeho autobiografia *Môj život* (*My Life*). Tá mu po viac ako tridsiatich rokoch otvorila dvere do mainstreamových médií. Dňa 24. októbra sa objavil v relácii BBC, kde odpovedal na otázky o antisemitizme (prvýkrát verejne pripustil holokaust), fašizme a jeho vzťahu k Hitlerovi. Program prilákal 8 a pol milióna divákov, čo bol na danú dobu nemalý počet. Záver Mosleyho života bol už ovplyvnený parkinsonovou chorobou – synovi Nicolasovi odovzdal všetky podklady (spolu 19 škatúl, ktoré sa dnes nachádzajú

9 Pripomeňme si, aké následky priniesol proces dekolonizácie Afriky prebiehajúci od 50. rokov – len v Ugande prebehli 4 vojenské konflikty rôzneho charakteru (1978 – 1979, 1981 – 1986, 1987) a konflikt medzi Ugandou a Kongom trvá od r. 1996 dodnes... LOMO, Zachary – HOVIL, Lucy. *Behind the violence: the war in Northern Uganda*. Institute for Security Studies, 2004, 87 s. ISBN 9781919913452.

v archíve Birmingham University). Nicolas potom o otcovi napísal dve knižky, *Rules of the Game* (1982) a *Beyond the Pale* (1983). Sir O. Mosley zomrel 3. 12. 1980. Záver publikácie prináša pomerne obsiřny pohľad na O. Mosleyho v celej komplexnosti, kde autor objektívne poukazuje na kľúčové udalosti a črty jeho života (od mladosti, cez politickú kariéru, rodinný život či osobnosť z psychologického hľadiska).

Autorovi sa podarilo zvládnuť pomerne náročnú úlohu, a to spojiť európske dejiny, dejiny Británie, osobného príbehu človeka a regionálnej britskej histórie v komplexnej publikácii. Monografia vychádza z kvalitného primárneho výskumu v archívoch (napr. Balliol College Archives & Manuscripts, Oxford University, Birmingham University, Cadbury Research Library Special Collection, The National Archives in Kew, Londýn, University of Bradford Library, Special Collections, House of Commons HANSARD), tlače a dobových prác. Autor však poňal i sekundárnu literatúru v celej jej šírke, pričom vychádzal predovšetkým z renomovaných odborných štúdií a monografií. Snaha Jakuba Drábika spracovať čo najkomplexnejší obraz postavy O. Mosleyho (politický, ľudský, spoločenský atď.) nenechá nikoho úplne chladným. Musím podotknúť, že i ja sám ako historik som mal občas nutkanie s Mosleyom sympatizovať, resp. lepšie povedané zamyslieť sa, prečo jeho cesta skončila tak, ako pojednáva publikácia. Často som si počas čítania kládol otázku, či by BUF malo za iných podmienok šancu na úspech, bolo to v jej podstate alebo lídrovi, je britský ľud na takej civilizačnej úrovni, že ho fašizmus nemohol do väčšej miery ovplyvniť? Publikácia vyvoláva celý rad otázok a je na každom čitateľovi, aby si po jej prečítaní vyvodil vlastné závery – kvalita publikácie tomu dáva skvelý základ. Monografia môže poslúžiť aj didaktickým účelom (využiteľná je i kvalitne spracovaná obrazová príloha), či už na seminároch zo všeobecných dejín 20. storočia, alebo pri špecializovaných kurzoch, ktoré sa venujú dejinám fašizmu, antisemitizmu resp. pre *holokaust studies* ako zaujímavý podnet pre komparáciu.

Maroš Melichárek

MACHÁČEK, Michal. *GUSTÁV HUSÁK*. Praha: Vyšehrad, 2017, 631 s. ISBN 9788074293887.

O Gustávovi Husákovi toho bolo po páde komunistického režimu koncom 80. rokov publikované skutočne veľa; to, čo bolo napísané predtým, či už v kampani proti tzv. buržoáznym nacionalistom, alebo vtedy, keď sa opäť dostal do vrcholnej politiky, je z hľadiska poznávacej hodnoty viac menej irelevantné, hoci aj to vypovedá o charaktere vtedajších čias. Spočiatku prevažoval odmietavý prístup k nemu, a to ani nehovorím o autoroch rôznych bulvárnych materiálov. Postupne sa však začínal presadzovať trend akéhosi kritického, no predsa len vyváženjšieho hodnotenia. Svojím spôsobom to akoby naznačovala dobovo podmienená práca Viliama Plevzu *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril* z roku 1991; žánrovo ide o niečo medzi životopisom a spomienkami. Keď sa otvorili dovtedy neprístupné archívy, historická produkcia o Husákovi začala úcty-